

> Retouradres Postbus 90653 2509 LR Den Haag

Signaalgroep Deltaprogramma
T.a.v. de voorzitter, Prof. Dr. Bart van den Hurk
Postbus 177
2500 MH Delft

Deltacommissaris
Staf Deltacommissaris

Den Haag
Postbus 90653
2509 LR Den Haag

Contactpersoon
L.R.L. de Vries
senior adviseur

Kenmerk: DC-2023/574

Datum 30 juni 2023
Betreft reactie op advies Signaalgroep van 10 november 2022

Geachte heer Van den Hurk, beste Bart,

Hartelijk dank voor het briefadvies van de Signaalgroep dat ik 10 november j.l. van je mocht ontvangen en dat ik op 1 december 2022 heb besproken in de Stuurgroep Deltaprogramma.

In de Stuurgroep Deltaprogramma is het advies met veel waardering ontvangen: "onder indruk van het werk", "doorwrocht en - gelukkig - herkenbaar verhaal". Waardering ook voor de schets van de samenhang tussen de drie adviezen en de samenvattende tabellen die expliciet aangeven wie met de adviezen geadresseerd wordt - dat biedt houvast voor vervolgstappen.

Ik beschouw een deel van het advies als een bevestiging van de koers die we als Deltaprogramma op dit moment varen. Dan heb ik het bijvoorbeeld over het signaal "Ruimtelijke ontwikkelingen", dat aansluit bij mijn briefadviezen "Woningbouw en klimaatadaptatie"¹.

Daarnaast agendeert de Signaalgroep in deze adviesbrief ontwikkelingen waar we tot nu toe in het Deltaprogramma minder oog voor hadden zoals maatschappelijke weerbaarheid. De oproep om meer aandacht te besteden aan de verdeling van de gevolgen van klimaatverandering over de verschillende sociale klassen in de maatschappij vond breed weerklank.

Tenslotte sterkt het advies "Grip op grilligheid" mij in de overtuiging dat recente inzichten in de complexiteit van het veranderend klimaat nog niet volledig verwerkt zijn in stresstesten en crisisoefeningen.

Hierna wil ik eerst kort reageren op de afzonderlijke signalen. Aan het einde sta ik kort stil bij de doorwerking van de signalen en het vervolg.

¹ Brief adviezen Deltacommissaris "Woningbouw en Klimaatadaptatie", 1 september 2021 en 3 december 2021

Reacties op afzonderlijke signalen

Deltacommissaris
DC
Staf Deltacommissaris

Signaal: Grip op grilligheid

Datum
30 juni 2023

De Signaalgroep vraagt aandacht voor de toename van de grilligheid van het klimaat. De focus in het Nederlands waterveiligheidsbeleid ligt van oudsher op preventie van overstromingen, en minder op gevolgbeperking door een duurzame ruimtelijke inrichting én een goede crisisbeheersing. Met name cascade-effecten ('domino-effecten') en samenvallende omstandigheden ('coïncidentie') vragen om extra inspanningen op alle lagen van meerlaagsveiligheid.

Het signaal ervaar ik als een ondersteuning voor de adviezen vanuit de beleidstafel wateroverlast en hoogwater. Daarin wordt benoemd het uitbreiden van de bestaande stresstesten met bovenregionale neerslaggebeurtenissen, zoals opgetreden in juli 2021. Deze testen kijken expliciet naar gebeurtenissen met een kleine herhalingskans maar grote impact waarbij overlast niet te vermijden is en gevolgbeperking essentieel wordt. Het deltaprogramma ruimtelijke adaptatie zal de implementatie van de bovenregionale stresstesten ondersteunen. De beleidstafel adviseert de uitbreiding van meerlaagsveiligheid van drie naar vijf lagen, met de toevoeging van waterbewustzijn en klimaatrobuust herstel. Dat draagt bij aan het beter voorbereiden van Nederland op extreem weer.

Het kennisprogramma zeespiegelstijging ontwikkelt kennis voor de lange termijn effecten van klimaatverandering. In aanloop naar de tweede zesjaarlijkse herijking van het Deltaprogramma verkennen we de consequenties van de versnelling van klimaatverandering en de toenemende weersextremen voor de Deltabeslissingen, de voorkeursstrategieën en bijbehorende maatregelen. Dit vormt mede de basis voor (voorstellen voor) aanscherping van de koers van het Deltaprogramma.

In 2024 wordt de nieuwe generatie Deltascenario's uitgebracht. Deze worden benut bij het ontwerp van stresstesten en worden door vertaald naar leidraden voor crisismanagement en crisisbeheersing.

- ➔ De consequenties van de toenemende grilligheid van het klimaat zullen worden geagendeerd in besprekingen over crisismanagement en crisisbeheersing in de Stuurgroep Management Watercrises en Overstromingen (SMWO) en in het beleidsplatform Waterveiligheid. Daarbij zal aandacht worden gevraagd voor de samenhang en samenwerking met de veiligheidsregio's en samenwerking tussen de verschillende crisisorganisaties.
- ➔ De veiligheidsregio's wordt gevraagd per gebied in beeld te brengen wat er moet gebeuren in geval van crisissituaties, hierover duidelijk te communiceren naar overheden en bewoners en periodiek crisissituaties te oefenen.

Signaal: Bebouwing in ongunstige gebieden (thema Ruimtelijke ontwikkelingen)

In mijn briefadvies klimaatadaptatie en woningbouw adviseer ik te onderzoeken hoe verstedelijking op lange termijn anders over Nederland kan worden verdeeld, en hoe een verschuiving gerealiseerd kan worden van ruimtelijk relevante investeringen naar plaatsen die vanuit klimaatverandering minder kwetsbaar zijn.

In de kamerbrief van het ministerie IenW over "Water en Bodem sturend"² is aangegeven dat hiervoor een brede maatschappelijke en economische verkenning nodig is.

Deltacommissaris
DC
Staf Deltacommissaris

Ik onderschrijf dan ook dat bij de ontwikkeling van nieuwe verstedelijkingslocaties gebieden vermeden moeten worden die nodig zijn voor toekomstige versterking van duinen en dijken, en dat meer ruimte gereserveerd moet worden voor water en waterberging. In de NOVI zijn daarover afspraken opgenomen. Voor het bouwen in gebieden met overstromingsrisico's, bodemdaling of een slappe, zettingsgevoelige ondergrond is het nodig om extra maatregelen te nemen om problemen of schade door klimaatverandering niet door te schuiven naar de toekomst. Zoals in de kamerbrief "Water en Bodem sturend" benoemd, zijn nu al locaties aan te wijzen waarvoor geldt dat bebouwing niet verstandig is en dus vermeden dient te worden.

Datum
30 juni 2023

In mijn briefadviezen "Woningbouw en Klimaatadaptatie" heb ik opgeroepen daar werk van te maken, onder andere door te komen met een landelijke maatlat over klimaatadaptief bouwen. Recent is de kamerbrief "Landelijke maatlat voor een groene, klimaatadaptieve gebouwde omgeving"³ aangeboden aan de Tweede Kamer, als onderdeel van de Nationale aanpak Klimaatadaptatie gebouwde omgeving. De landelijk maatlat geeft daarbij aan hoe er klimaatbestendig ingericht en gebouwd kan worden. Voor de zomer is de Kamer geïnformeerd over het concept ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving⁴, als hulpmiddel waar het beste gebouwd kan worden, gegeven de plaatsgebonden risico's vanuit het water- en bodemsysteem.

- ➔ Samen met het PBL zal ik naar mogelijkheden zoeken om de basisgegevens die nodig zijn voor onderbouwing van de indicatoren voor woningbouw in gebieden voor waterveiligheid, in kwetsbare gebieden of op ongunstige locaties vanwege waterhuishouding en bodemdaling op basis van voortschrijdende inzichten verder te brengen. Met de volgende tweejaarlijkse monitoring NOVI⁵ door het PBL kan de voortgang van een klimaatbestendige inrichting van Nederland inzichtelijk worden gemaakt.
- ➔ Een belangrijke basis voor besluitvorming over huidige en toekomstige bebouwing ligt in de klimaateffectatlas. Daarin kan hoogteligging worden opgenomen als een van de basisgegevens, naast andere inzichten die ontwikkeld worden rondom klimaatbestendige inrichting, zoals onder andere drinkwatervoorziening. Tenslotte dienen ook de bodemgeschiktheidskaarten die beschikbaar zijn gekomen als onderdeel van de publicatie "Op waterbasis"⁶ opgenomen te worden in de klimaateffectatlas.

² [Waterbeleid | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

³ [Kamerbrief over Landelijke maatlat voor een groene, klimaatadaptieve gebouwde omgeving | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

⁴ [Kamerbrief bij concept ruimtelijk afwegingskader klimaatadaptieve gebouwde omgeving | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

⁵ [Monitor Nationale Omgevingsvisie 2022 | PBL Planbureau voor de Leefomgeving](#)

⁶ Deltares, Sweco, Bosch en Slabbers (2021), Op Waterbasis

Signaal: Maatschappelijke weerbaarheid

Deltacommissaris
DC
Staf Deltacommissaris

Datum
30 juni 2023

Klimaatverandering beïnvloedt de maatschappij op veel verschillende manieren. Een goede en begrijpbare informatievoorziening vanuit overheden die aansluit op de verschillende groepen van de bevolking is daarin van groot belang. Het SCP⁷ wijst erop dat het belangrijk is goed na te denken hoe je mensen op een goede manier kunt betrekken, als het om complexe keuzes voor de toekomst gaat. Dat is onder andere van belang bij de uitvoering van klimaatstresstesten en het opbouwen van het verhaal rond klimaatverandering en de inrichting van Nederland. Daarbij sluit ik graag aan bij de adviezen van de beleidstafel wateroverlast en hoogwater om het waterbewustzijn te vergroten, waarvan de aanbevelingen worden opgepakt.

- Ik onderschrijf het belang van het meenemen van maatschappelijke ontwikkelingen in de keuzen die we hier en nu, en in de toekomst moeten maken. Vanuit het Deltaprogramma zal aansluiting worden gezocht bij de studie "Eigentijdse Ongelijkheid" vanuit het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP)⁸. Daarin zal aandacht worden gevraagd voor de samenhang tussen maatschappelijke weerbaarheid en de verdeling van klimaatrisico's over de verschillende geledingen van de maatschappij.

Doorwerking signalen en vervolg

De leden van de Stuurgroep willen voortvarend met de adviezen aan de slag.

- Met het opstellen van een publiekssamenvatting wil ik de bespreking van de adviezen in de respectievelijke gebieden en thema's faciliteren
- Tenslotte nodig ik de Signaalgroep uit om de signalen en adviezen van komend najaar te komen presenteren in de Stuurgroep.

Ik kijk uit naar de Signaalgroep adviezen van dit najaar en de bespreking ervan in de Stuurgroep Deltaprogramma.

Met vriendelijke groet,

P.C.G. Glas
Regeringscommissaris voor het Deltaprogramma

⁷ [SCP \(20 april 2023\), Burgerperspectieven bericht 1](#)

⁸ [Eigentijdse ongelijkheid | Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau \(scp.nl\)](#)

Samenvatting Advies Signaalgroep Deltaprogramma | 2022

Maart 2023

Klimaatverandering gaat iedereen aan

Afgelopen jaar verschenen er twee belangrijke rapporten van het IPCC, het klimaatpanel van de Verenigde Naties. In die rapporten werd eens te meer duidelijk dat de door de mens veroorzaakte klimaatverandering tot gevaarlijke verstoringen in de natuur leidt en verspreid over de wereld heel veel mensen raakt. Als de uitstoot van broeikasgassen niet onmiddellijk en vergaand wordt beperkt, verwacht het IPCC dat we afkoersen op ongeveer 2,8 graden opwarming in 2100.

Voorzitter van de Signaalgroep **Bart van den Hurk** benadrukt overigens dat hij niet pessimistisch is over de mogelijkheden van Nederland om mee te bewegen met de klimaatverandering.

“We zien zeker ontwikkelingen die kunnen leiden tot ernstige wateroverlast en andere kwalijke gevolgen, maar we willen niet het beeld schetsen dat ons land binnenkort volledig door de zee wordt overspoeld. De Signaalgroep wil nuchter de feiten volgen en een reality check doen op het gevoerde beleid. Als het gaat om het bouwen van woningen in gebieden die kwetsbaar zijn voor overstromingen, nemen we geen standpunt in, maar benadrukken we de noodzaak om hierover een standpunt in te nemen.”

De Signaalgroep merkt signalen uit wetenschap en samenleving op die van invloed kunnen zijn op de strategie van het Deltaprogramma, duidt deze signalen en geeft er adviezen over. Op 10 november 2022 stuurde de Signaalgroep hierover haar jaarlijkse adviesbrief aan de deltacommissaris. Dit keer zijn er drie signalen:

- **behoefte aan meer grip op grilligheid**
- **ruimtelijke ontwikkelingen**
- **belang maatschappelijke weerbaarheid**

Signaal 1: grip op grilligheid

Klimaatverandering is realiteit, meer inzicht en maatregelen gewenst

Omdat er meer extreme klimaatgebeurtenissen plaatsvinden, lijkt het besef onder Nederlanders te groeien dat klimaatverandering een realiteit van nu is, die vraagt om actie. Klimaatverandering leidt tot grilliger, extremer weer: hoge temperaturen, forse en langdurige regenbuien en lange perioden van droogte. Dit heeft ook weer gevolgen: langdurige droogte veroorzaakt bijvoorbeeld een lage rivierwaterstand, wat zorgt voor verminderd transport over water, wat weer kan leiden tot grondstoftekorten ergens in de keten. Dit worden ook wel domino-effecten of cascade-effecten genoemd: een gebeurtenis leidt tot een opeenvolging van andere gebeurtenissen, vaak versneld of in heviger vorm. Nederlanders hebben behoefte aan inzichten en concrete maatregelen om meer grip te krijgen op deze complexiteit.

Een ander ding is dat door een focus op noodsituaties en de korte termijn, er te weinig oog is voor de implicaties van klimaatverandering op lange termijn.

Advies om cascade-effecten in beeld brengen en omzetten in praktische maatregelen, en oog blijven houden voor effecten van klimaatverandering op lange termijn

De Signaalgroep adviseert de opdrachtgevers van **deltascenario's en crisismanagement-organisaties** om de cascade-effecten van klimaatverandering op te nemen in de scenario's die gebruikt worden bij het bestrijden van crises.

Organisaties die crises bestrijden moeten de mogelijkheden en middelen krijgen om die cascade-effecten concreet in beeld te brengen. Daarna moeten die inzichten worden omgezet in praktische maatregelen. Want daarmee is Nederland voorbereid op het onbekende en kunnen we beter omgaan met onzekerheid, complexiteit, verwevenheid en de onvoorspelbaarheid van wat er allemaal tegelijkertijd gebeurt tijdens en na extreme weersituaties.

De Signaalgroep adviseert de **deltacommissaris** om koersvast te blijven en oog te blijven houden voor de langetermijneffecten van klimaatverandering. Daarbij moet niet voorbij worden gegaan aan lessen die nu al zijn te trekken uit ervaringen met extreem weer. Sterker nog: die lessen komen van pas bij het meenemen van langetermijnopgaven tijdens het aanpakken van een crisis en daarna. Verder moet bij het maken van plannen voor het omgaan met een zeespiegelstijging van 2 tot 3 meter, niet voorbij worden gegaan aan de impact die voorbereidingen daarop hebben op de ruimtelijke inrichting.

Signaal 2: ruimtelijke ontwikkelingen

Druk om nieuwe woningen te bouwen in kwetsbare gebieden neemt toe

In een uitvoeringsprogramma van de Nationale Omgevingsvisie (NOVEX) werken alle overheden samen aan een plan voor de inrichting van Nederland. Onderdeel van dit plan is dat bij de ontwikkeling van nieuwe locaties voor woningbouw, gebieden vermeden moeten worden waar de bodem daalt. Ook in gebieden die nodig zijn om water vast te houden voor tijden van droogte en bij hoogwater, en in gebieden die gereserveerd zijn voor rivierverruiming, wordt niet of alleen onder voorwaarden gebouwd.

Gemeenten hebben slechts beperkt de ruimte om nieuwe woningen te bouwen, terwijl de vraag naar huizen enorm is. Niet in kwetsbare gebieden bouwen is dus een uitdaging en de bebouwing in gebieden die beoordeeld zijn als 'ongunstig voor bebouwing' neemt toe.

De Signaalgroep ziet dat het merendeel van nieuwbouw plaatsvindt in bestaande woonkernen, maar dat het aantal bewoners daar afneemt. Bovendien neemt de versterking harder toe dan waar in Europese richtlijnen naar wordt gestreefd. Doordat de hoeveelheid bebouwd gebied groeit, is er minder ruimte voor een klimaatbestendige inrichting (met klimaatbestendig wordt bedoeld: beschermd tegen de effecten van klimaatverandering).

Adviezen rond ruimtelijke inrichting

Het risico op overstroming en ernstige wateroverlast in ongunstige of kwetsbare gebieden wordt mede bepaald door hoe hoog deze gebieden liggen. **Het advies van de Signaalgroep aan het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)** is om de hoogteligging nadrukkelijk mee te nemen bij de monitoring van de bebouwing in kwetsbare gebieden. Monitoring betekent: het langdurig uitvoeren van metingen op basis waarvan het succes van beleid kan worden bepaald. **Beleidsmakers worden opgeroepen** om goed te checken of meer bouwen in gebieden die daarvoor eigenlijk niet geschikt zijn, nog wel in lijn is met de langetermijnstrategie voor de verdeling van woningbouw in Nederland.

Het advies aan het Rijk en de provincies en gemeenten is om normen te stellen voor de hoeveelheid groen en water rond woningen waarmee de effecten van klimaatverandering deels kunnen worden opgevangen.

Signaal 3: maatschappelijke weerbaarheid

Er dreigen nieuwe achterstanden om woningen aan te passen aan klimaatverandering, de afstand tussen het Deltaprogramma en huishoudens groeit

De Signaalgroep neemt een groeiende kloof waar: in tijden dat banken hogere hypotheeklen verstreken aan woningeigenaren die erin slagen om hun energieverbruik te beperken, neemt de koopkracht af onder huishoudens in sociale woningen die al niet goed mee kunnen doen met investeringen in klimaatadaptatie. Door de hoge gasprijzen en inflatie ontstaan nieuwe achterstanden die de ruimte om de woning aan te passen aan klimaatverandering nog kleiner maken. Daarnaast keren veel mensen zich openlijk af van de overheid en politiek en wordt daardoor de afstand tussen het Deltaprogramma en individuele huishoudens groter.

Advies: bereik een brede groep burgers, maak het verhaal rond klimaatverandering en de inrichting van ons land inclusiever

Laagopgeleide mensen en mensen met lage inkomens lijken nog niet in beeld te zijn bij het Deltaprogramma. **De Signaalgroep adviseert de deltagroep, de overheid, het CBS en PBL én crisismanagement-organisaties** om te zoeken naar communicatiemethoden die een bredere groep burgers bereiken. Dat is ook belangrijk om mensen tijdens een crisis beter te kunnen informeren. Maatschappelijke weerbaarheid betekent: het vermogen van individuen en groepen om zowel met schokken op korte termijn als geleidelijke veranderingen om te gaan. Vertaald naar het onderwerp klimaatverandering gaat het dan zowel over de omgang met extreme gebeurtenissen die nu gebeuren, zoals hittegolven, droogte en extreme neerslag, als langetermijntoewijkingen als meer zout in de bodem, veranderend landgebruik en bodemdaling. Het advies van de Signaalgroep is om psychologische en sociologische processen te onderzoeken die bijdragen aan de maatschappelijke weerbaarheid in relatie tot klimaatadaptatie. Alleenwonende ouderen en huishoudens in sociale woningen moeten óók meegenomen worden in de transitie naar klimaatbestendig wonen. Het verhaal rond klimaatverandering en de inrichting van Nederland moet inclusiever verteld worden.

Door informatie over het voorkómen van en omgaan met crises op gemeentelijk niveau te verbeteren, moeten bewoners en bedrijven beter worden geïnformeerd over klimaatrisico's. Dat moet uiteindelijk leiden tot een maatschappij die weerbaarder is en dus tegen een stootje kan in tijden die daarom vragen.

Colofon

Samenvatting van het Advies Signaalgroep Deltaprogramma zoals verzonden aan de Deltacommissaris op 10 november 2022.

Het volledige advies is te vinden via:

<https://www.deltaprogramma.nl/documenten/publicaties/2022/11/10/adviesbrief-signaalgroep-2022>

Redactie en vormgeving

Erik Jan Harmens en Karin Keuning | Helder en Duidelijk

Fotografie

Mediatheek Rijksoverheid

Shutterstock

Maart 2023

De Signaalgroep Deltaprogramma is een groep wetenschappers die voor de deltacommissaris signalen verzamelt over nieuwe ontwikkelingen over klimaatverandering en aanverwante onderwerpen. Steeds vaker neemt ze ook belangrijke maatschappelijke en sociaaleconomische signalen mee in haar advies. Meer over wat de Signaalgroep doet, welke experts er deel van uitmaken, en de adviezen die de afgelopen jaren zijn gegeven, vind je door [hier](#) te klikken.

De deltacommissaris geeft leiding aan het Deltaprogramma. In dat programma werken verschillende overheden en organisaties samen aan het beschermen van Nederland tegen hoogwater en overstromingen, de zorg voor voldoende zoetwater, en het bijdragen aan een klimaatbestendige inrichting van ons land.
